

OBECNÁ OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY ČR

Ochranu přírody a krajiny České republiky upravuje primárně zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Ochranou přírody a krajiny se rozumí **dále vymezená péče státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny.**

Ochranu přírody a krajiny se zajišťuje zejména ochranou a **vytvářením územního systému ekologické stability krajiny, obecnou ochranou druhů** planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a **zvláštní ochranou těch druhů, které jsou vzácné či ohrožené**, pozitivním ovlivňováním jejich vývoje v přírodě a zabezpečováním předpokladů pro jejich zachování, popřípadě i za použití zvláštních pěstebních a odchovných zařízení, ochranou vybraných nalezišť nerostů, paleontologických nálezů a geomorfologických a geologických jevů i zvláštní ochranou vybraných nerostů, ochranou dřevin rostoucích mimo les, vytvářením sítě zvláště chráněných území a péčí o ně, účastí na tvorbě a schvalování lesních hospodářských plánů s cílem zajistit ekologicky vhodné lesní hospodaření, spoluúčastí v procesu územního plánování a stavebního řízení s cílem prosazovat vytváření ekologicky vyvážené a esteticky hodnotné krajiny, účastí na ochraně půdního fondu, zejména při pozemkových úpravách, ovlivňováním vodního hospodaření v krajině s cílem udržovat přirozené podmínky pro život vodních a mokřadních ekosystémů při zachování přirozeného charakteru a přírodě blízkého vzhledu vodních toků a ploch a mokřadů, obnovou a vytvářením nových přírodně hodnotných ekosystémů, například při rekultivacích a jiných velkých změnách ve struktuře a využívání krajiny, ochranou krajiny pro ekologicky vhodné formy hospodářského využívání, turistiky a rekreace.

V rámci obecné ochrany přírody a krajiny je zahrnuta **obecná ochrana území, obecná ochrana rostlin a živočichů a obecná ochrana neživé přírody.**

Obecná ochrana území je zajišťována prostřednictvím územních systémů ekologické stability (ÚSES), významných krajinných prvků a ochrany krajinného rázu. Zařadit sem lze rovněž přechodně chráněné plochy.

Obecná ochrana rostlin a živočichů se vztahuje na veškeré druhy, které chrání před zničením, poškozováním, sběrem či odchytem, který vede nebo by mohl vést k ohrožení

těchto druhů na bytí nebo k jejich degeneraci, k narušení rozmnožovacích schopností druhů, zániku populace druhů nebo zničení ekosystému, jehož jsou součástí. Specifickou součástí je ochrana volně žijících ptáků.

Obecná ochrana neživé části přírody a krajiny poskytuje ochranu jeskyním, přírodním jevům na povrchu, které s jeskyněmi souvisejí (např. krasové závrtky, škrapy, ponory, vývěry krasových vod) a paleontologickým nálezům.

Ekonomické nástroje v ochraně přírody

Ochranu životního prostředí včetně ochrany přírody a krajiny prosazuje stát různými nástroji. Rozlišujeme nástroje přímého působení (administrativně-právní nástroje, koncepční nástroje a administrativní smlouvy a jiné dobrovolně převzaté závazky) a nástroje nepřímého působení (zejména ekonomické nástroje).

Účelem ekonomických nástrojů je stimulace žádoucího chování subjektů, anebo naopak omezení chování nežádoucího (tedy stimulace k potlačení tohoto chování). Na základě toho je dělíme na pozitivní (např. dotace, některé daňové úlevy – pro stavby s ekologickým provozem apod.) a negativní (např. poplatky).

Dalším příkladem možného členění nástrojů specifických pro environmentální politiku je jejich rozdělení na nástroje regulační, edukativní a informační. Mezi nástroje regulační patří zejména nástroje řízení přímého (direktivní nástroje) a nepřímého (ekonomické nástroje), které lze dělit na tržně orientované (ekolabeling, obchodovatelná povolení, environmentální pojištění apod.) a netržní, nebo pozitivní (např. dotace, daňová zvýhodnění, snížení cel, zvýhodněné pojištění) a negativní (např. poplatky, daně, cla).

V ochraně přírody a krajiny v ČR se uplatňují zejména následující ekonomické nástroje.

- pozitivně stimulující (pozitivní netržní nástroje) - finanční příspěvky, dotace, půjčky
- negativně stimulující (negativní netržní nástroje) - poplatky za vjezd do národních parků, odvody za kácení dřevin

Dalšími finančními nástroji jsou kompenzační nástroje a pokuty (které se ale neřadí mezi nástroje ekonomické, nýbrž mezi nástroje administrativně-právní, resp. nástroje přímého řízení, byť i pokuty v praxi působí jako negativní stimulace, protože hrozba finanční sankce má povinné subjekty odradit od nežádoucího chování).

Účelem kompenzačních nástrojů (které v některých případech doprovázejí nástroje přímého řízení) není ovlivňovat chování subjektů, ale kompenzovat určitá omezení ze strany státu ve prospěch ochrany životního prostředí (např. kompenzace škod způsobených některými zvláště chráněnými živočichy, některé daňové úlevy – např. osvobození od daně z pozemků v některých zvláště chráněných územích apod.). Jejich cílem je, aby osoby, které jsou omezeny na svých právech (zejména při výkonu vlastnického práva) strpěly omezení, která jsou jim ukládána v zájmu ochrany životního prostředí. Mezi kompenzační nástroje v ochraně přírody a krajiny patří v ČR zejména: finanční náhrada újmy vzniklé vyhlášením přechodně chráněné plochy, náhrada za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření, náhrada některých škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy.

Právní úprava finančních příspěvků je obsažena v zákoně č. 114/1992 Sb., (§ 69), který umožňuje platit finanční příspěvky na opatření ke zlepšení přírodního prostředí.

Na národní úrovni mají zásadní význam tzv. krajinoformující programy

- Program péče o krajinu
- Program podpory obnovy přirozené funkce krajiny

Na úrovni Evropské unie existuje řada dotačních nástrojů využitelných pro ochranu přírody a krajiny

- Nástroje společné zemědělské politiky, agroenvironmentální programy, které umožňují platit zemědělským subjektům za šetrné způsoby hospodaření
- Nástroje ošetřující podobným způsobem i hospodaření lesnické a rybniční
- Financování soustavy Natura 2000

Vlastnická práva a jejich omezení

Některá omezení vlastnických práv, finanční příspěvky při ochraně přírody, přístup do krajiny, účast veřejnosti a právo na informace v ochraně přírody jsou dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, veřejným zájmem.

Každý je povinen při užívání přírody a krajiny strpět omezení vyplývající z tohoto zákona.

Náhrada újmy (poskytování náhrad za omezení vlastníků)

Jedná se o náhrady za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření formou finanční kompenzace, kterou poskytuje stát vlastníkovu zemědělské půdy, lesního pozemku nebo rybníka s chovem ryb nebo vodní drůbeže, či nájemci, který tyto pozemky oprávněně užívá za to, že mu v důsledku určitého omezení vznikne újma. V § 58 zákona č. 114/1992 Sb., jsou uvedeny základní podmínky pro uplatnění nároku na náhradu újmy. Náhrada se poskytuje formou finanční platby žadateli a náhrada se týká pouze zemědělské půdy, lesních pozemků a rybníků s chovem ryb nebo vodní drůbeže. O náhradu může žádat pouze vlastník pozemku nebo nájemce pozemku, požádají-li oba, přednost má vlastník. Omezení, které je příčinou vzniku újmy, musí vyplývat z části třetí až páté tohoto zákona (tzn. právní úprava ochrany zvláště chráněných území, soustavy Natura 2000 a památných stromů, zvláště chráněných druhů rostlin, živočichů a nerostů) včetně prováděcích právních předpisů nebo z rozhodnutí vydaného na jejich základě. Požadavek na náhradu újmy musí být uplatněn písemně nejpozději do 31. 3. roku následujícího po roce, kdy újma vznikla. V případě trvajících újmy je třeba žádost podávat za každý rok zvlášť (jednou žádostí o náhradu újmy lze vždy pokrýt jen jeden rok trvání újmy) a celková výše náhrady nesmí přesáhnout částku, která je rozdílem mezi situací při uplatnění omezení a situací, kdy by tato omezení uplatněna nebyla.

Zajištění pozemků k tvorbě systému ekologické stability

K zajištění podmínek pro vytváření systému ekologické stability se v dohodě s vlastníkem pozemku uskuteční opatření, projekty a plány, které jsou vymezeny podle § 4 odst. 1. zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Vyžaduje-li vytváření systému ekologické stability změnu v užívání pozemku, se kterou jeho vlastník nesouhlasí, nabídne mu pozemkový úřad výměnu jeho pozemku za jiný ve vlastnictví

státu v přiměřené výměře a kvalitě, jako je původní pozemek, a to pokud možno v téže obci, ve které se nachází převážná část pozemku původního.

Předkupní právo státu a financování výkupu pozemků

Vlastníci nezastavěných pozemků ležících mimo sídelní útvary na území národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a vlastníci pozemků souvisejících s jeskyněmi jsou povinni v případě jejich zamýšleného prodeje přednostně nabídnout tyto pozemky ke koupi orgánu ochrany přírody. Pokud orgán ochrany přírody neprojeví o tyto pozemky do 60 dnů od obdržení nabídky pozemku písemně závazný zájem, mohou vlastníci zamýšlený prodej uskutečnit. K zajištění výkupu pozemků zvláště chráněných území či významných krajinných prvků do vlastnictví státu lze poskytnout příspěvek ze Státního fondu životního prostředí České republiky. Jeskyně nejsou součástí pozemku a nejsou předmětem vlastnictví.

Vstup na pozemky

Pracovníci všech orgánů ochrany přírody, kteří se při výkonu své pracovní činnosti prokáží služebním průkazem, mají právo vstupovat v nezbytných případech na cizí pozemky při plnění úkolů vyplývajících z tohoto zákona a dalších předpisů na úseku ochrany přírody a krajiny. Mohou přitom provádět potřebná měření, sledování, dokumentaci a požadovat informace nezbytné ke zjištění stavu přírodního prostředí. Při výkonu této činnosti jsou pracovníci orgánu ochrany přírody povinni co nejvíce šetřit vstupem dotčené pozemky, jakož i všechna práva vlastníka. Za škody způsobené pracovníky orgánů ochrany přírody při výkonu jejich činnosti odpovídá stát. Této odpovědnosti se nemůže zprostit. Vstup do prostorů a objektů užívaných ozbrojenými silami a ozbrojenými sbory se řídí zvláštními předpisy.

Přístup do krajiny

Veřejně přístupné účelové komunikace, stezky a pěšiny mimo zastavěné území není dovoleno zřizovat nebo rušit bez souhlasu příslušného orgánu ochrany přírody. Obce vedou přehled o veřejně přístupných účelových komunikacích, stezkách a pěšinách v obvodu své územní působnosti. Každý má právo na volný průchod přes pozemky ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím nezpůsobí škodu

na majetku či zdraví jiné osoby a nezasahuje-li do práv na ochranu osobnosti či sousedských práv. Je přitom povinen respektovat jiné oprávněné zájmy vlastníka či nájemce pozemku a obecně závazné právní předpisy. Tato práva se nevztahují na zastavěné či stavební pozemky, dvory, zahrady, sady, vinice, chmelnice a pozemky určené k faremním chovům zvířat. Orná půda, louky a pastviny jsou z oprávnění vyloučeny v době, kdy může dojít k poškození porostů či půdy nebo při pastvě dobytka. Při oplocování či ohrazování pozemků, které nejsou vyloučeny z práva volného průchodu, musí vlastník či nájemce zajistit technickými nebo jinými opatřeními možnost jejich volného průchodu na vhodném místě pozemku.

Omezení vstupu z důvodu ochrany přírody

Hrozí-li poškozování území v národních parcích, národních přírodních rezervacích, národních přírodních památkách a v první zóně chráněných krajinných oblastí nebo poškozování jeskyně, zejména nadměrnou návštěvností, může orgán ochrany přírody po projednání s dotčenými obcemi omezit nebo zakázat přístup veřejnosti do těchto území nebo jejich částí. Zákaz či omezení vstupu musí být řádně vyznačeny na všech přístupových cestách a vhodným způsobem i na jiných místech v terénu.

Omezení a zákaz činnosti

Orgán ochrany přírody je oprávněn stanovit fyzickým a právnickým osobám podmínky pro výkon činnosti, která by mohla způsobit nedovolenou změnu obecně nebo zvláště chráněných částí přírody, popřípadě takovou činnost zakázat.

Povinnosti investorů

Ten, kdo v rámci výstavby nebo jiného užívání krajiny zamýšlí uskutečnit závažné zásahy, které by se mohly dotknout zájmů chráněných podle části druhé, třetí a páté tohoto zákona (dále jen "investor"), je povinen předem zajistit na svůj náklad provedení přírodovědného průzkumu dotčených pozemků a písemné hodnocení vlivu zamýšleného zásahu na rostliny a živočichy (dále jen "biologické hodnocení"), pokud o jeho nezbytnosti rozhodne orgán ochrany přírody příslušný k povolení zamýšleného zásahu. Podrobnosti biologického hodnocení upraví Ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem. Provedení biologického hodnocení se neuloží,

pokud je součástí jiného ekologického hodnocení podle obecně závazných právních předpisů na ochranu životního prostředí a splňuje zároveň požadavky na biologické hodnocení.

Opatření ke zlepšování přírodního prostředí

Vlastníci a nájemci pozemků zlepšují podle svých možností stav dochovaného přírodního a krajinného prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability. K provádění péče o pozemky z důvodů ochrany přírody mohou uzavírat orgány ochrany přírody či obce s vlastníky či nájemci pozemků písemné dohody. Písemnou dohodou lze upravit rovněž způsob hospodaření ve zvláště chráněných územích a ptačích oblastech. Orgány ochrany přírody jsou oprávněny provádět samy či prostřednictvím jiného zásahy ke zlepšení přírodního a krajinného prostředí, neučiní-li tak k výzvě orgánu ochrany přírody vlastník či nájemce pozemku sám, zejména pokud jde o ochranu zvláště chráněných částí přírody a významných krajinných prvků. Vlastníci a nájemci dotčených pozemků jsou povinni tyto zásahy strpět.

Finanční příspěvek

K uskutečnění záměrů uvedených výše lze poskytnout finanční příspěvek vlastníkům nebo nájemcům dotčených pozemků za předpokladu, že se tito zdrží určité činnosti nebo provedou dohodnuté práce v zájmu zlepšení přírodního prostředí. Dále může být poskytnut příspěvek osobě, která provede náhradní ochranné opatření. Finanční příspěvek může poskytnout na základě písemné dohody orgán ochrany přírody nebo obec. Bližší podmínky poskytování příspěvku i náležitosti dohody o jeho poskytování stanoví Ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.

Zdroje:

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Ministerstvo životního prostředí ČR

www.mzp.cz

Agentura ochrany přírody a krajiny

<http://www.ochranaprirody.cz/>